

**TESTAMENT PANA NASZEGO JEZUSA CHRYSYDUSA
W GALILEI
(Testamentum Domini Nostri Jesu Christi in Galilea)**

WSTĘP

Tytuł *Testamentum Domini nostri Jesu Christi* noszą przynajmniej dwa różne dokumenty. Pierwszy z nich to traktat liturgiczno-prawny w języku syryjskim (CPG 1743)¹, pismo pseudoapostolskie w formie dialogu, jaki Chrystus miał prowadzić z uczniami po swym Zmartwychwstaniu. Dokument zawiera opis znaków poprzedzających nadejście Antychrysta, reguły mające rządzić życiem Kościoła, przepisy dotyczące hierarchii, udzielania święceń, sprawowania Eucharystii, chrztu oraz innych aspektów życia chrześcijańskiego. Jego podstawą była zapewne *Traditio Apostolica* Pseudo-Hipolita (CPG 1737), przy czym niektóre modlitwy i ryty zostały rozwinięte, inne zaś wyłączone. Wiele modlitw z *Testamentum Domini* nadal funkcjonuje w liturgii Kościołów Wschodnich. Dokument ten powstał ok. V wieku, zapewne w środowisku syryjskim. Posiadamy ponadto jego recenzje arabskie i etiopską².

Istnieje jednak jeszcze inne pismo nazywane *Testamentem Pana naszego Jezusa Chrystusa w Galilei* (TestDNJChGal), które ma niewiele wspólnego z *Testamentem* syryjskim. Jego losy pozostają w ścisłym związku z innym apokryfem, mianowicie z *Epistula Apostolorum*, poprzedzając go we wszystkich rękopisach etiopskich. Louis Guerrier zgodnie z tą rękopiśmienną tradycją opublikował razem *Testament* i *List Apostolski*, opatrując je wspólnym tytułem, bez wdawania się w kwestię pochodzenia obu tekstów, chociaż świadom był faktu, iż właściwy *Testament* ogranicza się do jedenastu pierwszych rozdziałów tego dokumentu³.

¹ Zob. I.E. II Rahmani, *Testamentum Domini Nostri Jesu Christi*, Moguntiae 1899, reprint: Hildesheim 1968² (tekst syryjski i tłumaczenie łacińskie).

² Zob. R. Beylot, *Testamentum Domini ethiopian*, Louvain 1984 (tekst etiopski i przekład francuski).

³ Polski przekład z języka etiopskiego ks. S. Kura *Listu Apostolskiego* wraz z komentarzem w: M. Starowieyski (red.), *Apokryfy Nowego Testamentu*, t. 3: *Listy i apokalipsy chrześcijańskie*, Kraków 2001, 26-50.

TestDNJChGal w swej literackiej formie jest apokalipsą. Uczniowie zebrani w Galilei wokół Zmartwychwstałego proszą, aby pouczył ich o znakach mających zapowiadać Jego powtórne przyjście na końcu czasów. Wówczas Chrystus głosi słowa ostrzeżenia o karach dla grzeszników i nagrodzie dla sprawiedliwych oraz przeciwko narodom pogańskim, zwłaszcza w Małej Azji. Potem następuje katalog znaków apokaliptycznych zapowiadających nadejście końca i wydarzeń, jakie będą towarzyszyć pojawieniu się Antychrysta, opis jego wyglądu oraz zapowiedź upadku za przyczyną Zbawiciela. Szczególnie dotkliwe kary czekają duchownych, którzy zesli z drogi sprawiedliwości.

Oprócz wyraźnego wpływu na ten dokument *Listu Apostolskiego* i podobieństw do TestDNJChSyr, wskazać w nim można obecność motywów występujących także w *Apokalipsie Piotra* i *Wniebowstąpieniu Izajasza* oraz innych apokryfach opowiadających o objawieniu, jakie Chrystus miał udzielać swoim uczniom po Zmartwychwstaniu. Nie ma pewności co do języka oryginału, choć fakt, że obecne w dokumencie cytaty i aluzje do tekstu biblijnego postępują za *Septuagintą* wskazywałyby na język grecki. Trudne jest także datowanie TestDNJChGal; nie ulega jednak wątpliwości, że jest on znacznie późniejszy niż *Epistula Apostolorum*. Zdaniem J.N. Pérèsa redakcja jego tekstu dokonana się w Syrii w V wieku⁴. Niniejsze tłumaczenie, będące pierwszym przekładem na język polski, zostało oparte na wydaniu L. Guerriera, który w swej edycji wykorzystał następujące rękopisy: *Fonds Abbadie*, BiblNation Paris: nr 51, f.113v-130v (A); nr 90, f.81r-114r (B); nr 199, f.39v-57v (C); BritMus London, Or. 793, 14r-19v (L).

WYDANIA TEKSTU

L. Guerrier, *Le Testament en Galilée de Notre-Seigneur Jésus Christ*, texte éthiopien édité et traduit en français, PO 9, Paris 1913, 177-187 (Tekst etiopski *Testamentu* z tłumaczeniem francuskim razem z *Listem Apostolskim*, s. 188-232.

PRZEKŁADY NOWOŻYTNE

L.Guerrier, jak wyżej.

J.N. Pérès, *L'Épître des Apôtres accompagnée du Testament de notre Seigneur et notre Sauveur Jésus-Christ*, présentation et traduction de l'éthiopien, Turnhout 1994, 111-124.

⁴ Por. Pérès, s. 29.

BIBLIOGRAFIA

L. Guerrier, *Avant-propos et Introduction*, PO 9, 143-176; K. Schmidt, *Eine bisher unbekannte altchristliche Schrift in koptischer Sprache. Sitzungsberichte der königl. Akad. der Wissenschaften*, Wien 1895.

PRZEKŁAD*

Testament naszego Pana i naszego Zbawiciela Jezusa Chrystusa⁵.

1. Wstęp. A oto ja widziałem Jego postać na zewnątrz i wewnątrz, Jego oblicze – niezwykle i potężne są te dwa wizerunki. Sprawiedliwość według ich uczynków⁶.

2. Los sprawiedliwych i grzeszników. Słowa, które nasz Pan Jezus wygłosił do jedenastu uczniów⁷ w Galilei po tym, jak powstał z martwych (por. Mt 26, 26); powiedział: „Posłuchajcie synowie światłości (por. Łk 16, 8; 1Tes 5, 5)⁸, otwórzcie uszy na głos waszego Ojca, a ja wam objawię to, co ma się stać na świecie, aby ci którzy we mnie uwierzą, rozumiejąc to, mieli ocalenie. Co do tych, którzy we mnie nie uwierzą, grzeszników: nie rozpoznają oni moich znaków (por. Mt 24, 29-35), i będą prześladować moich przyjaciół⁹. Ci pójdą w ogień sądu i w proch zostaną obrócenii, i ukarzę ich umysł. Albowiem Gehenna otwarła swe gardło i chce napełnić swe wnętrzości. Stąd korzenie ich zostaną wyrwane, ich owoce [odcięte], [i nastąpi] zniszczenie synów ludzkich, bo niewierność sprowadzi na nich zatracenie. Ich odstępowo pozostawało zakryte aż do tej pory, lecz na końcu zostanie ujawnione, albowiem ich mowa będzie usłyszana i ona ich oskarży, a świat stanie się ciężki przez jakiś czas, lecz ja nie przyniosę mu żadnej pomocy.

3. Mowa przeciwko narodom. Królestwo *Wschodu* będzie zniszczone i zostanie okryte żałobą, a *Zachód* przygotowywany będzie [na zniszczenie]. *Południe* będzie zatrużone, *Północ* zaś, choć usłyszała [przepowiadanie],

* Przekładu dokonano z tekstu koptyjskiego L. Guerriera, PO 9, 177-187.

⁵ Rękopis *A* opuszcza pierwsze słowo w tytule, zaś *B* pomija cały tytuł i prolog. Schmidt przypuszczał, że prolog ten jest glossą, którą jakiś lektor uczynił na marginesie, a późniejszy kopista wprowadził do tekstu. Duensing widzi w tym *probatio calami* kopisty, który – podobnie jak wielu innych skrybów etiopskich, ułożył krótką notkę, streszczającą główną myśl dokumentu: każdy otrzyma sprawiedliwą odpłatę za swoje uczynki. Por. Pérès, s. 30.

⁶ Tekst niepewny ze względu na uszkodzenie rękopisu. Zaimek osobowy odnosi się zapewne do uczniów Chrystusa.

⁷ Tak w rękopisie *S*; w *ABC* lekcja: „dwunastu”; ponadto rkp. *A* opuszcza słowo „uczniowie”.

⁸ Zob. także EpApost 28(39); ApPtNH 78; określenie to w dokumentach qumrańskich stanowi szczególnie tytuł dla wybranych na czasy ostateczne, por. IQS 1,9; 2,16; IQM 1,1.3,9 itd.

⁹ Tak według rkp. *A*.

zostanie zniszczona. I wszystkie pozostałe [królestwa] zostaną [zniszczone], gdy sąd się przybliży¹⁰, kiedy Pisma się wypełnią, i gdy nadejdą dni”.

4. *Znaki na niebie i na ziemi*¹¹. I powiedział nam Pan nasz: „Zanim nastąpi koniec, na niebie i na ziemi dzieć się będą znaki i cuda”. I prosiłśmy naszego Pana: „Wyjaśnij je nam i poucz nas”. A on rzekł do nas: „Co do was, wyjaśnię wam i pouczę was, i nie tylko o tym, co ma przyjść na was, lecz także o tym, co [przyjdzie] na tych, których wy sami będziecie uczyć, którzy uwierzą we mnie. W tym czasie owi wierzący, a także ci, którzy nie uwierzą, usłyszą dźwięk trąby, który nadejdzie z nieba na ziemię, i [zobaczą] upadek gwiazd podobnych do ognia, i wielkich gwiazd, które będą widoczne w dzień, a gwiazda która pojawi się na Wschodzie będzie miała wygląd podobny do ognia. Słońce i księżyc będą walczyć ze sobą, i nie ustawać będzie trwoga ani huk gromu, piorunów i burzy, i będą trzęsienia ziemi. Miasta zostaną zburzone, a w ich ruinach umierać będą ludzie. Ziemia trząść się będzie bez przerwy i zabraknie wody; doliny zostaną wysuszone, rzeki znikną a morze się cofnie. Będzie też wielka zaraza i wielu znajdzie śmierć, tak że zabraknie pogrzebów dla tych, co będą umierać, i zostaną znalezione dzieci wraz ze swymi rodzicami w jednej kolebce, krewny gardzić będzie swym krewnym i człowiek nie zwróci się w stronę człowieka. A ci, którzy zostali porzuceni, zmartwychwstaną i zobaczą tych, którzy ich porzucili i wówczas oni ich podniosą¹². Albowiem sama zaraza stanie się udęką i cierpieniem. Wezmą od jednego i dadzą drugiemu z nienawiścią. I będzie narzekanie z powodu tych, którzy nie posłuchali nakazu Prawa. Wówczas mój Ojciec niebieski wpadnie w gniew¹³ przeciw złości ludzi, albowiem z powodu marności ich nieczystości były liczne odstępstwa, które oni zdziałali, aby wypełniły się słowa prorocтва, które powiada: „Widziałem cię, gdy biegleś wraz ze złodziejem, gdy obcowałeś z cudzołożnikiem, gdy znieważałeś syna twej matki, gdy twój język czynił niegodziwość, gdy stałeś się wielkim zgorszeniem dla syna twej matki. Czy sądzisz, że stanę się do ciebie podobnym, że będę świadkiem twego serca i dzieła twego wokół?” (por. Ps 50[49], 18-21).

To powiedziałem do was, wy zaś ze swej strony powiedzcie Izraelowi (por. Mt 10, 6; 23, 33) i narodom, aby słuchali i uwierzyli, a przez to byli zbawieni, i aby zostali zachowani od gniewu (por. Mt 3, 7; Łk 3, 7) i od płomieni ognia, który nadchodzi. Posłuchajcie także tego, synowie światłości (por. 1 Tes 5, 5): kiedy bowiem Pan przyjdzie, gdy się będzie zbliżać, aniołowie oddalą się od owoców, od rzek, od dolin i od drzew, a pałaca gorączka spadnie na owoce. To co zostanie uchronione przed pożarem, będzie pożarte przez wielką szarańczę

¹⁰ Rękopisy AC opuszczają słowa: „gdy sąd się przybliży”.

¹¹ Za biblijną podstawę dla katalogu znaków eschatologicznych mogły posłużyć następujące teksty: Mt 24, 29; Mk 13, 24-28; Łk 21, 25-27; Ap 6, 13; 8, 10.

¹² Tekst niejasny.

¹³ Motyw gniewu Bożego pojawia się w wielu tekstach biblijnych, m.in.: Ps 105, 40; Iz 64, 6; Lm 5, 22.

i przez małą szarańczę, będzie pożarte przez larwy szarańczy (por. J1 1, 4)¹⁴. A nadto, gdy Niegodziwiec¹⁵ się przybliży, szatan mówić będzie i głosić na czterech krańcach świata.

5. Przeciw narodom Azji Mniejszej. Wówczas Syria pójdzie w niewolę i będzie rozpaczać po dzieciach. Cylicja podniesie szyję, aż objawi się ten który ją będzie sądzić. Powstań, która zasiadasz na tronie, i która w chwale spoczywasz, córo Babilonu, i wypij to co zostało zaczerpnięte dla ciebie. Wtedy Kapadocjo, Frygio i Likaonio, na własnej ziemi zegniesz wasze plecy, ponieważ liczne narody deptać was będą. Wówczas otworzą się obozy, wyjdą wojska i pokryją całą ziemię; wtedy też zniszczą świątynie. Armenio¹⁶, Poncie i Bitynio, wasi młodzieńcy upadną pod ostrzem miecza, wasi synowie i córki wasze zostaną pojmani, a mury Pontu będą rozpaczać. Rzeki Likaonii będą z krwią zmieszane. [A ty] wyniosła Pizydio, która ufność pokładasz w swoim bogactwie na ziemi, zostaniesz do nóg rzucona z powodu twych uczynków. Dlatego też ja sprawię, że powstaną przeciwko tobie królowie na zatracenie i mieszają twoją krew, a dusza twoja będzie z tymi, którzy zstępują do gehenny. Pamfilio i wszystko, co na obrzeżu, brązem i żelazem przepasz swe biodra, ukryj tych, którzy nie należą do ciebie¹⁷ i przygotuj okręty dla ucieczki, a dla tych, którzy pozostaną w tobie, stanie się ich grobem. [Co do] Fenicji – sztylet w nią wnuknie, ponieważ [rodziła] synów zagłady. Judo, powstrzymaj się od narzekania, podnieś swoje mury, otwórz swe bramy, rozszerz swe przestrzenie, przywdziej ozdoby twej młodości, przyoblecz się dla twych umiłowanych, przygotuj tron twój dla twego króla, przygotuj się na dzień twego zniszczenia: nadchodzi twoja udręka”.

6. Wizerunek Antychrysta¹⁸. Chrystus mówił jeszcze na temat Zwodziciela (por. 2 J 7)¹⁹, który sprowadził na nas cierpienia, i który ukaże nam jeszcze inne cierpienia: albowiem przyjdzie jego sprowadza zatracenie. Blisko jest już Nieczysty, oto nadchodzi i droga przed nim stoi otworem. W jego ręku miecz

¹⁴ Trzy etiopskie terminy oznaczają trzy rodzaje szarańczy spotykanej w Etiopii: *anbata* odpowiada greckiemu *akris* które tłumaczy hebrajskie *gēb, gōb, gōbay* (Iz 33, 4; Am 7, 1; Nah 3, 17); *ankw'a* to greckie *brouchos* i hebrajskie *hāsīl i yeleg* (Iz 33, 4; J1 1, 4); *dagōbyā* zaś odpowiada greckiemu *atēlebos* (Nah 3, 17): Według Dillmanna pojęcia te mogą odpowiadać także kolejnym stadium rozwoju szarańczy, lub jej wielkości.

¹⁵ Wydaje się, że owym Niegodziwcem jest Antychryst, będący narzędziem szatana, podobnie jak Belial w WnBz.

¹⁶ U Gerrier'a lekcja „świątynie armeńczyków”, czyli pogan. Tekst poprawiamy za wersją syryjską TestDNJCh 10, zob. w: Rahmani, s. 14; zob. Pérès, s. 117, przyp. 20.

¹⁷ W L dosłownie: „tych, którzy nie są z ciebie”.

¹⁸ Por. TestDNJChr 11.

¹⁹ Początek tego rozdziału jest poważnie uszkodzony, stąd rodzą się wątpliwości w interpretacji, których nie rozwiązuje żaden z rękopisów. Guerrier lekcję *krestos* interpretował jako ułomną formę tytułu antychrysta, gdyż właśnie do niego odnosi się dalszy tekst. W niniejszym tłumaczeniu idę za wersją przyjętą przez Pérès'a.

połyskujący, a wściekłość jego i okrucieństwo z ognia; ma on tarczę potępienia, gdyż on to urodził się, aby stać się tym, który ma dokonać zniszczenia i on to przeleje krew. Albowiem jego mocą jest zwodzić, a jego ręka jest dla zdrady, prawicą jego jest trwoga, a jego lewicą – ciemności. A takie oto są jego znaki: jego głowa niby płomień ognia, jego oko prawe krwią nabiegłe, a lewe to śmierć, dwie źrenice jego oczu połyskują spod swych powiek, jego dolna warga [nazbyt] wielka, stopy jego i palce zbyt długie, a kości nóg powykręcane. To właśnie jest kłamstwo zatracenia i czas jego nadchodzi; blisko są żniwa i zetnie tych, których zechce na zatracenie i wobec wielu ogłosi się Chrystusem, i wysławiać będzie siebie samego i uczynki swoje, i wprowadzi w czyn zamysł swego serca.

7. Nagroda dla wytrwałych. Wówczas Pan objawi się tym, którzy pozostaną mu wierni²⁰. A gdy on będzie miał nadejść, ukaze się wielki znak, tego rodzaju, że rozpoznają go tylko moi przyjaciele, ci którzy zachowywać będą przykazania mojego Ojca, i którzy odrzucą złoto i srebro, dobra tego świata i ziemskie przyjemności (por. 1 J 2, 15-17). W owym dniu ja sam przygarnę ich i oblicze ich rozpromieni się siedem razy bardziej niż słońce²¹. „I będę ich Bogiem a oni będą moim ludem” (por. Kpł 26, 12; Jr 31, 1); ja będę ich Ojcem a oni będą moimi synami i córkami moimi (por. 2 Sm 7, 14; 2 Kor 6, 18; Ap 21, 7). I będę dla nich schronieniem, a oni staną się moją świątynią (por. 2 Kor 6, 16). I ogłoszę im wolę Ojca mojego i sąd nad tym światem. I postawię ich [na równi] z moimi aniołami, i wówczas będą się radować przez tysiące lat, bez liku. Albowiem znajdą się oni wraz z tymi, którzy umiłowali imię moje bardziej niż swoje własne; ponieważ oni cierpieli od świata zwodniczego i mieli w nienawiści wszelki stan spoczynku.

8. Kara dla grzeszników. Wielu jest takich, co odrzucili i zienawidzili przykazania Boże i prześladowali sprawiedliwych, którzy doznawali ucisku ze strony tych, co umiłowali ten świat²². Ci zostaną nawróceni pośród męki płomienia ognia gorejącego, który strawi zamysły ich serca. Wielu też jest takich, którzy potraktują wolę moją [jako zachętę, aby] składać ofiary pokarmowe i zwierzęce, i aby przelewać krew dla imienia mojego, jak gdyby były składane za ich grzechy, i tak w bożka mnie zamienią²³. Przez proroków pouczałem ich ojców, aby nie spożywali mięsa ciała nieżywego i aby nie pili krwi umarłego (por. Kpł 17, 14; Dz 15, 29; Rdz 9, 4). Ponieważ oni są ciałem, sądzili o mnie, że jestem cielesny.

²⁰ Por. TestDNJChr 8.

²¹ Por. EpApost 16(27), gdzie Chrystus mówi o sobie, że gdy się objawi, będzie jaśnieć siedem razy bardziej niż słońce; por. Starowieyski, s. 34. Podobnie w etiopskiej ApPt 1, Starowieyski, s. 228.

²² Por. TestDNJChr 8.

²³ Chodzi o wylewanie krwi jako ofiary płynnej.

9. *Przeciwko biskupom i kapłanom.* W sposób szczególny sąd mój przyjdzie na biskupów i na kapłanów²⁴, ponieważ oni okłamywali mój lud, z powodu żądzy swojej własnej przyjemności. I także przez proroka Izajasza pouczalem ich i mówiłem: „Nakazałem płacze i zawodzenia, i przywdziewanie worów. Oni jednak urządzili wesele, i składali w ofierze woły i zarzynali baranki, mówiąc: jedzmy i pijmy, albowiem jutro pomrzemy” (por. 1Kor 15, 32); i „[słowo] to rozbrzmiało w uszach Pana Boga Wszchemogącego. I nie będzie odpuszczony ich grzech aż do śmierci” (por. Iz 22, 12-14). Albowiem „ofiara dla Pana jest duch łagodny, a sercem pokornym i czystym Pan Bóg nie gardzi” (Ps 51, 19). Nawróćcie się zatem do mnie wszyscy, a ja zwrócę się do was, mówi Pan Bóg Wszchemogący” (Za 1, 3; Ag 2, 23). Nie bądźcie tedy, jak wasi ojcowie, do których mówili prorocy, którzy jedli mannę na pustyni (por. Wj 16, 13-35; Kpł 8, 3.16; J 6, 31.49.58), a nie poznali i nie pojęli łaski Pana; ich pragnienia były bowiem cielesne i postępowali według niegodziwości serc swoich. Jak powiedział [Pan Bóg]: mój lud jadł mięso i pił wino i stali się tłuści i ospali i powstali przeciwko Umiłowanemu²⁵, ponieważ nawet kapłan i prorok winem się upili (por. Iz 28, 7). Tylko Jonadab, syn Rachab, nie pił wina, i zachowywał polecenia swych ojców (por. Jr 35, 1-19)²⁶.

10. *Przeestroga dla Apostołów.* Wobec tego powiadam wam: przyobleczcie się w bojaźń Pana i w sprawiedliwość, albowiem wy niczego nie przynieśliście na ten świat, niczego też nie możecie zabrać (por. 1 Tm 6, 7). Nadzy byliście przychodząc ten świat i nadzy musicie wy ten świat opuścić (por. Hi 1, 21). Dla tego też miejcie tylko sprawiedliwość i umiłowanie Boga (por. 2 Tm 2, 22).

11. *Prześladowanie sprawiedliwych.* Kiedy bowiem przybliży się koniec i kiedy nadejdą dni [ostatnie], powstaną tacy, którzy czynić będą niegodziwość i prześladować będą wierzących w Pana i sprawiedliwych, ponieważ postępować będą według swoich pragnień, gdyż ślepy jest ich umysł. I zwrócą się grzesznicy przeciwko sprawiedliwym, i będą ich prześladować i nienawidzić ich. I będą mówić przeciwko nim wszystkie słowa złe. Dlatego też Pan Bóg wrzuci ich w ogień, który nie ustaje i robaka, który nie ginie (por. Mk 9, 43); wtedy całe stworzenie będzie poprowadzone w ogień; słońce i księżyc nie dadzą więcej światła (por. Iz 13, 10; Mt 24, 29; Mk 13, 24; Ap 6, 12), źródła wód zostaną zasypane i osuszone będą rzeki; niebo będzie zakryte (por. Iz 34, 4; Ap 6, 14) i ziemia zostanie rozdarta. A Pan powstanie, aby sędzić swój lud i aby

²⁴ W tekście etiopskim wyrażenie *pazforâsât*, obce dla języka etiopskiego. Pochodzi ono być może od greckiego słowa *pastophóros*, które odnosiło się do kapłanów egipskich; por. Guerrier, ss. 173n.

²⁵ W apokryficznym WnbIz (polski przekład w: Starowieyski, ss. 134-168) „Umiłowany” (gr. *agapetós*) jest specyficznym tytułem Chrystusa preegzystującego; na ten temat zob. R. Zarczynski, *AGAPETOS jako tytuł Chrystusa preegzystującego w „Ascensio Isaiae”*, Warszawa 1999 [bibl. PWT Bobolanum].

²⁶ Zdanie we wszystkich rękopisach uszkodzone i niepewne.

oddać każdemu z nich według ich uczynków (por. Mt 16, 27; Rz 2, 6; Ap 2, 23) i zgodnie ze słowami, jakie były powiedziane na temat drogi sprawiedliwości (por. Mt 12, 36-37). A co do sprawiedliwych, którzy postępować będą drogą sprawiedliwości (por. Prz 8,20), odziedziczą oni chwałę Pana i Jego moc i dane im będzie to, czego oko nie widziało i to, o czym ucho nie słyszało (por. 1 Kor 2, 9). I rozradują się w moim królestwie²⁷.

Z języka etiopskiego przełożył,
wstępem i komentarzem opatrzył
ks. Rafał Zarzeczny SJ

---

²⁷ BS: „w królestwie niebieskim”.